

byl prostřednictvím školských úřadů koncem listopadu 1992 na základní školy okresů Blansko, Brno-město, Hodonín, Kroměříž a Zlín.

Dotazník odráží názory a postoje učitelů jmenovaných 5 okresů na počátku roku 1993. Vzhledem k celkovému počtu 180 rozeslaných dotazníků (s 83% návratností) se pochopitelně nejedná o reprezentativní vzorek učitelské veřejnosti, nicméně umožňuje nahlédnout pod povrch myšlenkového kvasu explorované části učitelů daného jihomoravského regionu.

Projekt Reformní střední odborné školy

Rudolf Buchta

Navazuji na příspěvek v Pedagogické orientaci č. 10, str. 39: „K humanismu vzdělávací soustavy“. Projekt Reformní střední odborné školy (RSOŠ) byl projednán v brněnské pobočce ČPdS, informace o něm zazněla i na sjezdu ČPdS v Hradci Králové v září 1994. Nyní předkládám konkrétní návrh k realizaci.

Klíčové pojmy: Diferencovaný přechod žáků 8. a 9. tříd ZŠ na SŠ, odsun volby povolání ze 14 na 16 roků, podcenění pracovní a technické výchovy na ZŠ, kritika teorie elit, kvalita absolventa RSOŠ, postupný zánik maturit slabé úrovně, typový učební plán, předpoklady k realizaci, hodnocení cizích vzorů a doporučení, RSOŠ konkrétní forma aplikace humanismu a demokracie

Přechod žáků 8. a 9. tříd ZŠ na SŠ probíhá zatím zcela živelně a nekoordinovaně. Převážná většina žáků ZŠ předchází na SŠ (včetně SOU) již z 8. tříd ZŠ. Počet přecházejících žáků do 9. tříd ZŠ stále klesá. Ústav informací pro vzdělávání (ÚIV) při MŠMT uvedl: v r. 1992/93 bylo v 9. třídách 30 tisíc žáků, v r. 1993/94 jen 20 tisíc žáků a v r. 1994/5 pouze 5–7 tisíc žáků. Je v této situaci záměr legislativy „všichni do 9. třídy od r. 1997/98“ účelný? Nezvyšuje náklady a neprodukuje cestu k úplnému střednímu odborného vzdělání zbytečně?

Někteří pedagogové zdůvodňují devítiletku její existencí v minulosti. Přitom neberou v úvahu nutný rozvoj středního školství ani zcela odlišné současné společenské a ekonomické podmínky. Dnešní mládež je ovlivňována nejen prudkým rozvojem techniky a konzumní společností, ale i nežádoucím působením masmédií. Šíří se vandalismus a alkoholismus; zvyšuje se zločinnost a kriminalita mládeže. Všem těmto nežádoucím jevům můžeme účinně čelit prevencí, rozšiřováním a humanizací středního školství.

Když nás v r. 1991 experti Světové měnové banky varovně upozornili na zaostávání středního vzdělání, vůbec je nezajímalo, zda máme osmiletou či devítiletou základní školu. Ta je konečně v různých zemích různá. Ve sporných případech se obvykle obracíme o radu k J. A. Komenskému. Jeho členění školské soustavy na školy základní, střední a vysoké platí dodnes (6 + 6 + 6). Každý článek potřebuje k splnění svých cílů i nutný časový prostor. Dle Komenského bychom tedy neměli prodlužovat školu základní z 8 na 9 roků na úkor školy střední. Vždyť např. úkolem SOŠ kromě přípravy ÚSOV je také příprava na VŠ technického zaměření podobně jako na G příprava pro VŠ universitního směru. Ve vyspělých zemích zjišťujeme v posledních desetiletích značný rozvoj středního odborného školství. A to je i naším velmi aktuálním problémem, který podrobně řeší projekt RSOŠ. Projekt je organicky začleněn do celé vzdělávací soustavy. Respektuje všechny souvislosti a sleduje také to, co se již nyní realizuje a navrhuje. Nelze např. souhlasit s návrhem Občanské školy, který opomíjí diferencovanou výuku a podceňuje pracovní a technickou výchovu. Vyvstává otázka, jakou užitečnou práci se bude absolvent živit.

Rozvoj vzdělávací soustavy i jejich jednotlivých článků bezpečně vyřešíme jen ve světle trvale platných společenských priorit, t.j. humanity a demokracie. Tyto nejvýznamnější hodnoty určují vývoj všech společenských i hospodářských oblastí, tedy i školství. Základem demokratického školství je diferencovaná výuka.

Diferenciace je nutná z důvodu rozdílného vývoje žáků: mentálně rozvinutých i prakticky zaměřených, žáků s rozličnými zájmy a schopnostmi, vlastnostmi etickými i emocionálními. Diferenciace je efektivní metoda k překonání průměrnosti, uniformity výuky i zaostávání žáků. Někteří ředitelé potvrzují, že společná nediferencovaná výuka zvyšuje nekázeň i počet žáků problémových. V důsledku nediferencované výuky se nemůže pedagog věnovat žákům talentovaným ani prakticky zaměřeným. Je prokázáno, že absence diference přináší nezměrnou ztrátu duchovního potenciálu společnosti. Diferenciace je všeobecně potvrzována školskou praxí i pedagogickou vědou. Světový pedagogický kongres v Hamburku k výchově nadaných v r. 1985 končil závěrem, že tuto výchovu lze realizovat soustavou volitelných předmětů například ve specializovaných studijních i praktičtější orientovaných třídách.

Přechod žáků 8. a 9. tříd ZŠ na SŠ snadno vyřešíme diferenciací: žáci 8. tř. s předpoklady k dosažení ÚSOV přejdou do 1. roč. SOŠ nebo RSOŠ organizovaném na SOU; žáci prakticky zaměřeni přejdou do učebních oborů na SOU až po absolvování povinné devítileté docházky. MŠMT zdůvodňuje povinnou devítiletou docházku „pro všechny“ posunem volby povolání o 1

rok, tj. ze 14 na 15 roků. Avšak navrhovaná RSOŠ posunuje volbu povolání postupně až o 2 roky, tj. ze 14 na 16 roků v zájmu prostupnosti všech SŠ v 9. a 10. postupném ročníku. Uvolněný dvouletý prostor zaplňuje RSOŠ všeobecným středním vzděláním. Pracovní výchovu 3 hodiny týdně zvyšuje v 2. ročníku na 6 hodin v rámci předprofesní orientace.

Přednosti začlenění nadaných žáků 8. tříd ZŠ do 1. roč. RSOŠ spočívají ve využití všech předmětů všeobecného středního vzděláním pro potřeby hospodářského odvětví určitého zaměření, což nelze realizovat ve společných třídách na ZŠ. Totéž platí i pro obsah a realizaci předprofesní orientace, pro kterou ZŠ nemá podmínky materiální ani personální.

Autoři Občanské školy ani návrh legislativy nepřihlížejí k úspěchům školství za 1. republiky, které bylo již tehdy široce diferencováno: v oblasti 2. stupně ZŠ byla osmiletá G, školy měšťanské pro žáky nadané a prakticky zaměřené a školy obecné jen pro žáky prakticky zaměřené. Očekávali bychom, že po šedesáti letech bude ještě více forem diferencované výuky v souladu se světovým trendem. Se souhlasem MŠMT se však zřizují jen osmiletá G.

Jediná forma diferenciaci na ZŠ odpovídá *teorii elit*, i když se jí MŠMT v předložených programech formálně zříká. Další formy diferencované výuky na ZŠ nejsou zdůrazňovány ani doporučovány a realizovány, např. diferenciaci hlavními předměty (ČJ, M, F, CJ) počtem vyučovacích hodin apod. Nadměrný zájem o osmiletá G. ve větších městech nemusí být jen projevem touhy o vyšší vzdělání. Rodičové spatřují v osmiletých G také bezpečnější záruku přijetí na VŠ. Některé ZŠ jsou doslova vyprazdňovány. To jsou však důsledky jednostranného preferování G na úkor středního odborného školství.

Ve středním školství je diferenciaci již samozřejmostí. V nejpočetnějším článku SŠ, tj. ve středních odborných učilištích, jsou nejpriznivější podmínky k diferencované výuce cestou zřizování RSOŠ. Kritériem přijetí do 1. ročníku RSOŠ je alespoň průměrný chvalitebný prospěch bez dostatečných v JČ, CJ, M, F. Neexistence RSOŠ dala vzniknout drahým soukromým SŠ, dětem ze slabých sociálních vrstev (zejména venkovských) nedostupným. Bezplatné státní střední odborné školství nebylo na zvýšený zájem o SŠ po listopadu 1989 vůbec připraveno a doslova bylo zaskočeno. Tak vzrostl počet Obchodních akademií z 87 na 159 včetně 61 soukromých. MŠMT však mělo upozornit rodičovskou veřejnost na problém uplatnění absolventů i z dalších dnes atraktivních SŠ. Zde je na místě uvést známý poznatek, že zdrojem hmotného blahobytu je konkrétní výrobní činnost, ne však obchod a finanční machinace, o které dnes není nouze.

Srovnáváme-li školy státní a soukromé, nemůžeme si odpustit poznámku, že za 1. republiky bylo státní školství na vysoké úrovni a ve světě hodnoceno

jako jedno z nejlepších. Bylo tomu tak proto, že jsme se opírali o nehumanější principy školství demokratického a diferencovaného. O tyto principy se opírá také náš projekt RSOŠ. Jeho základním rysem je humanita a *spravedlnost*. Ve vzdělávací soustavě však zjišťujeme nespravedlivé přidělování počtu vyučovacích hodin všeobecného středního vzdělání jednotlivým SŠ. V odborném školství by neměly být předměty všeobecného vzdělání dotovány nižším počtem hodin. Nevidím důvodu, proč žák na učilištích nemá ani hodinu dějepisu, kdežto žák na G téměř 300 hodin tohoto předmětu, který je základem vlastenecké výchovy, kulturní vyspělosti a národní hrdosti. Pokud se týká absolventů SOŠ přijímaných na VŠ, po desítky let slyšíme stejné připomínky o jejich nedostacích v M a F oproti absolventům G. My však připojujeme ještě další nedostatky: v jazykové výuce a ve všeobecném vzdělání vůbec. Projekt RSOŠ má přednost v tom, že má 1 rok všeobecného středního vzdělání navíc než jak je obvyklé u dosavadních čtyřletých SOŠ. *Učební plán* všech SŠ v 9. a 10. post. roč. by měl zahrnovat i stejný počet hodin M, F, JČ, D i dalších předmětů vzhledem k požadavku prostupnosti žáků všech SŠ.

Pětiletá RSOŠ nemůže pochopitelně navazovat až na devítiletou povinnou školní docházku, aby absolvent RSOŠ neopouštěl školu ve 20 letech v rozporu se světem. Diferenciace po 8. tř. ZŠ umožní ukončení maturity v 19 letech, jak je pravidlem v ostatních zemích a uvedeno i v programech ministra Vopěnky i Piňhy. Z uvedených důvodů pedagogických, ekonomických i racionálních nelze souhlasit s povinnou devítiletou ZŠ „pro všechny“. Cesta k úplnému střednímu odbornému vzdělání by měla zůstat otevřená i pro vyspělé absolventy osmých tříd!

Kvalita absolventa RSOŠ je podmíněna pětiletou denní přípravou dle schématu 1 + 3 + 1. Zárukou vysoké kvality srovnatelné s absolventem G a SOŠ je zajištění výuky aprobovanými pedagogy. Z tohoto důvodu je nutno zachovat velké komplexy SOU v zájmu dosažení maximálního počtu aprobovaných pedagogů. Diferenciace výuky pokračuje i v druhém ročníku RSOŠ, kdy přistupují žáci 9. roč. ZŠ do učebních oborů. Bude probíhat i v dalších ročnících dle podmínek SOU, v závislosti na počtu tříd a učebních oborů. Po vyučení v 18 letech následuje u žáků RSOŠ, t.j. ve 4. roč. studia maturita ze všeobecných předmětů (ČJ, M) a vyučení v oboru (uč. zkouška). Poslední rok studia je spojen i s praxí a ukončen odbornou maturitou v 19 letech. Z uvedených údajů a argumentací se dá snadno sestavit *typový učební plán RSOŠ*.

Kvalita RSOŠ se zřetelně odlišuje od dosavadního způsobu přípravy k maturitě formou 3 + 2 (tj. po vyučení v oboru dvouleté studium při zaměstnání). Důsledkem společné nediferencované přípravy již od 1. roč.,

kdy není respektována rozdílná úroveň žáku ZŠ, je *maturita slabé úrovně*, zejména ve všeobecných předmětech. Tato forma nemotivuje žáky ZŠ a je příčinou nezájmu o strojírenské a jiné významné profese a bude postupně při náročné kontrole zanikat.

Projekt RSOŠ svou organizací i obsahem učebních plánů, materiálním i personálním zajištěním je zárukou srovnatelných výsledků s tradičními SŠ. Není to příprava zcela nová, neboť již v šedesátých letech za ministra školství J. Hájka existovalo tzv. souvislé pětileté studium, které bylo jako „scestné“ normalizátory zrušeno. Pětiletá diferencovaná odborná příprava byla obnovena v r. 1991 na několika desítkách SOU v ČR. V tomto roce úspěšně již pokračuje 4. r. této denní SOŠ. MŠMT by mělo s MH upřesnit organizaci i obsah 1. a 2. ročníku dle navrhovaného typového plánu.

Za této situace není žádoucí napodobovat a přijímat cizí neověřené vzory a doporučení. Tak např. anglosaský projekt Phare doporučuje odchod šestnácti a sedmnáctiletých do praxe podnikatelských subjektů. Oproti tomu odborní Čechoameričané na 17. světovém kongresu Společnosti pro vědy a umění v Praze v červnu 1994 vysoce cenili úroveň našich středních škol. Kladné hodnocení nás však nemůže vést k sebeuspokojení, neboť nejlépe známe četné rezervy k dalšímu zvýšení úrovně našich SŠ, o čemž svědčí předložený projekt RSOŠ.

Reformní střední odborná škola zabraňuje předčasné specializaci a odkládá rozhodnutí o volbě povolání a oboru až do 3. roku studia. Takto uvolněný prostor zaplňuje všeobecným středním vzděláním, které, jak známo, je dvakrát levnější než odborná příprava.

Dalších značných ekonomických úspor dosahuje RSOŠ podstatným omezením dojíždění a ubytování v internátech na základě možnosti studia 1. a 2. ročníku na kterékoli SŠ v blízkosti bydliště rodičů.

Všeobecné humanitní vzdělání poskytuje kvalitní vědní poznatky široké populaci, čímž RSOŠ plní funkci účinné prevence proti šíření asociálních jevů. Kvalitní vzdělání připravuje k aktivní účasti na rozvoji demokratické společnosti. Tisícileté školské tradice a bohaté kulturní dědictví nás vedou k využití vlastních zkušeností, abychom dosáhli ještě vyšší úrovně našeho školství a otevřeli si cestu do sjednocené Evropy.

Bezpečným kompasem na této cestě je humanitní a demokratický odkaz J. A. Komenského a T. G. Masaryka, kterému jsme dosud hodně dlužni.

RSOŠ jako forma konkrétního uplatnění těchto ideálů může přispět k splnění ušlechtilého cíle.